

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет ветеринарної медицини та тваринництва

Кафедра біоресурсів, тваринництва та аквакультури

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ВЕЛІКЖАНИНА ІННА АНАТОЛІВНА

УДК 636.74:636.01

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОЦІНКА РОБОЧИХ ЯКОСТЕЙ СОБАК
РОЗПЛІДНИКА ЖИТОМИРСЬКОГО ОБЛАСНОГО ОСЕРЕДКУ
«ПОЛІССЯ» ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«КІНОЛОГІЧНА СПІЛКА УКРАЇНИ»**

204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Інна ВЕЛІКЖАНИНА

Керівник роботи:
Діна ЛІСОГУРСЬКА,
кандидат с.-г. наук, доцент

Житомир – 2025

Висновок кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури
№ __ від «__» _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
біоресурсів, тваринництва та аквакультури
Діна ЛІСОГУРСЬКА

«__» _____ 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Інна ВЕЛІКЖАНІНА захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(підпис)

Тетяна ПОПАДЬОК

АНОТАЦІЯ

Велікжаніна І.А. Оцінка робочих якостей собак розплідника Житомирського обласного осередку «Полісся» Всеукраїнської громадської організації «Кінологічна спілка України». – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У роботі досліджено вплив породи, статі, віку, типу нервової системи та методів дресирування на ефективність службових собак пошукового профілю. Встановлено, що найкращі результати демонструють німецькі вівчарки та англійські спанієлі віком 3–6 років з високим, але контрольованим рівнем збудливості. Найефективнішим виявився оперантний метод дресирування. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації відбору та підготовки службових собак.

Ключові слова: службові собаки, дресирування, пошукова діяльність.

ANNOTATION

Velikzhanina I.A. Evaluation of the working qualities of dogs of the kennel of the Zhytomyr regional center “Polissya” All-Ukrainian public organization “Kennel Union of Ukraine”. – Qualification paper manuscript copyrights.

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 204 – Technology of Producing and Processing Livestock Products. – Polissia National University, 2025.

The study examines the influence of breed, sex, age, type of nervous system, and training methods on the effectiveness of working dogs in search operations. It was found that the best results were shown by German Shepherds and English Spaniels aged 3–6 years with a high but controlled level of excitability. The most effective training approach was the operant method. Recommendations were proposed for optimizing the selection and training of working dogs.

Keywords: working dogs, training, operant method, nervous system excitability, search operations.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	5
1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ.....	7
1.1. Службові якості робочих собак.....	7
1.2. Темперамент собак як ключовий фактор поведінки.....	8
1.3. Методи дресирування службових собак.....	9
2. МАТЕРІАЛ, МЕТОДИКА, МІСЦЕ ТА УМОВИ	12
ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	
3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	18
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	27

ВСТУП

У сучасному світі службові собаки є невід'ємною частиною системи безпеки та правопорядку. Їх використовують у військових і правоохоронних структурах, під час рятувальних операцій, охорони державного кордону, виявлення вибухових речовин, наркотичних засобів, зброї, а також у супроводі осіб з обмеженими можливостями. Зростання рівня загроз терористичного характеру та поширення нелегального обігу наркотиків підвищує потребу у підготовлених собаках із високими службовими якостями. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вдосконалення методів відбору, оцінки та дресирування службових собак, що безпосередньо впливають на їх ефективність [4, 6, 7].

Здатність собаки до виконання певного виду службової діяльності визначається сукупністю вроджених і набутих властивостей, серед яких особливе значення мають тип вищої нервової діяльності, збудливість, рівень навчання, соціалізація та адаптація до умов служби. Успішна підготовка тварини можлива лише за умови ретельного попереднього відбору, врахування індивідуальних психологічних особливостей, а також застосування оптимальних методів дресирування, зокрема заснованих на позитивному підкріпленні [10].

Житомирський обласний осередок «Полісся» ВГО «Кінологічна спілка України» є важливим регіональним центром, який займається розведенням, утриманням та підготовкою службових собак різних порід. У своїй діяльності він сприяє формуванню кінологічного потенціалу для потреб поліції, військових структур, а також приватного сектору. У розпліднику зосереджено роботу з німецькими вівчарками та англійськими спанієлями — породами, що традиційно застосовуються для пошукових завдань завдяки своїй здатності до навчання, витривалості та чутливості до запахів.

Аналіз факторів, що впливають на ефективність службових собак, дозволяє оптимізувати процеси їх підготовки. Практика показує, що на працездатність тварин значною мірою впливають порода, вік, стать, а також

ступінь збудливості нервової системи. Водночас недостатньо уваги приділяється оцінці цих факторів у комплексі, що знижує ефективність кінологічної роботи. Сучасні наукові дослідження у сфері службового собаківництва все більше спрямовані на розробку об'єктивних критеріїв оцінки якостей тварин, а також вивчення впливу різних підходів до дресирування [11].

З огляду на вищезазначене, об'єктом даного дослідження стали службові собаки розплідника, а предметом – їхні робочі якості та ефективність використання різних методів дресирування. Метою роботи є всебічна оцінка впливу породних, вікових, статевих, психофізіологічних характеристик та методів підготовки на ефективність службової діяльності собак пошукового профілю.

Результати дослідження мають прикладне значення для підвищення якості підготовки службових собак та можуть бути використані у діяльності кінологічних підрозділів, навчальних закладів ветеринарно-зоотехнічного профілю, а також власниками собак, що займаються професійною дресурою. Узагальнення отриманих результатів дозволило розробити практичні рекомендації з оптимізації процесів відбору та дресирування, що сприятиме підвищенню ефективності кінологічного забезпечення у сфері безпеки.

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Службові якості робочих собак

Службові собаки відіграють важливу роль у допомозі людям з інвалідністю, виконуючи завдання, що підвищують незалежність та якість життя їхніх власників. Ефективність цих собак залежить від специфічних поведінкових рис, ретельних методів дресирування та уважних процесів відбору. Цей літературний огляд досліджує ключові якості, що сприяють успіху службових собак, розглядаючи риси темпераменту, методології дресирування та критерії відбору [7, 14, 20, 28, 36].

Успішні службові собаки демонструють поєднання бажаних рис темпераменту, які дозволяють їм надійно виконувати свої обов'язки. Ключовими рисами є низький рівень тривожності, висока концентрація, товариськість та сильне бажання догодити. Дослідження показали, що собаки з низьким рівнем збудливості та нервозності мають більші шанси на успіх у службових ролях. Крім того, психічна стабільність — включаючи мужність та стійкість нервів — є вирішальною для собак, які працюють у непередбачуваних умовах [10, 17, 19, 21, 38].

Методи дресирування суттєво впливають на продуктивність та добробут службових собак. Техніки позитивного підкріплення, які винагороджують бажану поведінку, виявилися більш ефективними та гуманними порівняно з аверсивними методами, що передбачають покарання. Собаки, навчені за допомогою позитивного підкріплення, не лише швидше засвоюють завдання, але й демонструють менше поведінкових проблем та стресових реакцій. Навпаки, аверсивні методи дресирування можуть призвести до підвищеної агресії, страху та загального пригнічення поведінки, що погіршує добробут та надійність собаки [1, 5, 18, 26, 31].

Вибір відповідних кандидатів для службової роботи передбачає оцінку як фізичних, так і поведінкових характеристик. Морфологічні фактори, такі як розмір та здоров'я, розглядаються поряд з поведінковими оцінками, які аналізують такі риси, як товариськість, навченість та стресостійкість. Передові процеси відбору можуть включати когнітивне тестування для виявлення собак з високими здібностями до вирішення проблем та чутливістю до людських сигналів. Ці оцінки допомагають передбачити потенціал собаки до успішної службової роботи та інформують підходи до дресирування [6, 8, 22, 30, 41].

Службові якості робочих собак визначаються поєднанням вроджених рис темпераменту, ефективних методів дресирування та ретельних процесів відбору. Акцент на позитивному підкріпленні під час дресирування та уважна оцінка кандидатів на наявність бажаних поведінкових характеристик можуть підвищити успішність програм службових собак. Постійні дослідження поведінки собак та методологій дресирування продовжують удосконалювати ці практики, сприяючи розвитку надійних та ефективних службових собак [9, 12, 16, 27, 33].

1.2. Темперамент собак як ключовий фактор поведінки

Темперамент собак є ключовим фактором, що визначає їхню поведінку, здатність до навчання та взаємодію з людьми. Розуміння різних типів темпераменту допомагає власникам, тренерам та фахівцям з поведінки тварин ефективно працювати з собаками [2, 15, 24, 32, 37].

Дослідники визначають кілька основних типів темпераменту у собак. Інтровертний тип. Собаки з таким темпераментом зазвичай обережні, менш соціальні та можуть проявляти страх у нових ситуаціях. Вони потребують більше часу для адаптації до нових умов та людей. Екстравертний тип. Такі собаки активні, дружелюбні та легко адаптуються до нових ситуацій. Вони швидко встановлюють контакт з людьми та іншими тваринами. Реактивний тип. Собаки з високою реактивністю можуть швидко реагувати на стимули, що може

проявлятися як у вигляді збудження, так і агресії. Цей тип темпераменту вимагає особливого підходу в дресируванні та соціалізації [3, 13, 25, 34, 39].

Темперамент собак формується під впливом як генетичних, так і середовищних факторів. Дослідження показують, що порода може впливати на певні риси поведінки, але не є єдиним визначальним фактором. Наприклад, дослідження, проведене в Університеті Массачусетсу, виявило, що порода пояснює лише близько 9% варіацій у поведінці собак, тоді як інші фактори, такі як соціалізація та навчання, мають більший вплив [4, 11, 23, 35, 40].

Для оцінки темпераменту собак використовуються різні методи, включаючи спостереження за поведінкою в стандартних ситуаціях, опитувальники для власників та тести на реакцію на різні стимули. Наприклад, Шведський клуб собаківництва розробив оцінку поведінки та особистості собак (BRH), яка включає аналіз семи рис: соціальність, ігрова мотивація, харчова мотивація, контакт з власником, цікавість, страх/невпевненість та агресія/загрозлива поведінка [29, 36, 38, 40, 41].

Отже, розуміння типів темпераменту собак є важливим для ефективного виховання, дресирування та забезпечення добробуту тварин. Індивідуальний підхід, що враховує темперамент кожної собаки, дозволяє досягти кращих результатів у взаємодії з нею [2, 7, 33, 37].

1.3. Методи дресирування службових собак

Дресирування службових собак є ключовим етапом у підготовці тварин до виконання спеціалізованих завдань, таких як допомога людям з інвалідністю, пошук наркотичних речовин чи вибухівки, а також підтримка осіб із посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Методи дресирування значно впливають на ефективність виконання завдань, благополуччя собак та якість взаємодії між собакою та її провідником [1, 5, 6, 8, 19].

Сучасні методи дресирування службових собак базуються на принципах оперантного кондиціонування та включають [14, 18, 20, 26].

Позитивне підкріплення: використання винагород (ласка, ласощі, іграшки) для заохочення бажаної поведінки. Дослідження показують, що цей метод сприяє формуванню міцного зв'язку між собакою та провідником, підвищує мотивацію та знижує рівень стресу у тварини [18, 21, 26, 28].

Позитивне покарання: застосування неприємних стимулів (наприклад, різкий звук або ривок повідця) для зменшення небажаної поведінки. Хоча цей метод може призвести до швидкого придушення небажаної поведінки, він також пов'язаний із підвищеним рівнем стресу, страху та агресії у собак [1, 17, 31, 36].

Негативне покарання: усунення приємного стимулу (наприклад, припинення гри) у відповідь на небажану поведінку. Цей метод може бути ефективним, але його застосування вимагає точного таймінгу та розуміння поведінкових сигналів собаки [3, 12, 22, 34].

Методи, засновані на домінуванні: включають техніки, спрямовані на встановлення ієрархії між провідником і собакою. Сучасні дослідження критикують ці методи за їхню потенційну шкоду для психологічного стану тварин та ризик розвитку агресивної поведінки [18, 31, 35].

Методи, засновані на зв'язку: фокусуються на формуванні глибокого емоційного зв'язку між собакою та провідником через спільне проведення часу, гру та позитивні взаємодії. Ці методи сприяють підвищенню довіри та кооперації [5, 6, 27, 33].

Аналіз літератури свідчить про те, що методи дресирування, засновані на позитивному підкріпленні та формуванні зв'язку між собакою та провідником, є найбільш ефективними та гуманними. Вони сприяють не лише високій продуктивності службових собак, але й їхньому психологічному благополуччю. Натомість методи, що включають покарання або домінування, можуть мати негативні наслідки для поведінки та емоційного стану тварин [16, 18, 19, 26, 31].

Отже, фахівці рекомендують впроваджувати методи дресирування, засновані на позитивному підкріпленні, як основний підхід у підготовці службових собак. Уникати використання методів, що базуються на покаранні або домінуванні, через їх потенційно негативний вплив на поведінку та

благополуччя тварин. Забезпечувати навчання та підтримку для провідників службових собак щодо ефективних та гуманних методів дресирування. Проводити подальші дослідження для оцінки довгострокових ефектів різних методів дресирування на поведінку та ефективність службових собак [7, 9, 26, 31, 33].

РОЗДІЛ 2

МАТЕРІАЛ, МЕТОДИКА, МІСЦЕ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження проводилися відповідно до схеми, зображеної на рис. 2.1, у розпліднику Житомирського обласного осередку «Полісся» Всеукраїнської громадської організації «Кінологічна спілка України».

Рис. 2.1. Схема дослідження

Об'єктом дослідження виступали службові собаки, предметом дослідження – оцінка їхніх службових якостей.

У зв'язку з цим метою нашої роботи стало проведення оцінювання робочих якостей собак, що утримуються в розпліднику Житомирського обласного осередку «Полісся» ВГО «Кінологічна спілка України».

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі завдання:

- проаналізувати рівень дресирування службових собак різних порід, статі та віку;
- здійснити оцінку працездатності собак залежно від вікових особливостей;
- визначити взаємозв'язок між ступенем збудливості нервової системи та працездатністю тварин;
- дослідити ефективність різних методів дресирування у контексті підготовки собак для пошукової служби;
- провести розрахунки економічної ефективності застосованих методів і підходів;
- узагальнити отримані результати та розробити відповідні висновки і практичні рекомендації.

З метою досягнення поставленої мети у Міжобласному циклі кінології УППІМ УМВС України в Житомирській області було проведено комплексне дослідження, в межах якого:

- встановлено питому частку порід собак, які за останні три роки пройшли курс дресирування;
- визначено ступінь дресирування собак різних порід, статі та віку;
- оцінено працездатність тварин залежно від вікових особливостей та рівня збудливості нервової системи;
- проаналізовано ефективність застосування різних методів дресирування для підготовки службових собак пошукового профілю.

За результатами досліджень було сформульовано відповідні висновки і практичні рекомендації.

З метою оцінки придатності собак до дресирування за напрямками виявлення наркотичних засобів та зброї, тваринам надавали оцінку за низкою типологічних властивостей вищої нервової діяльності. Силу нервової системи визначали шляхом оцінки реакції на сильний звуковий подразник відповідно до прийнятих у собаківництві методик для племінних тварин. Результати виражалися в умовних одиницях за п'ятибальною шкалою.

Ступінь збудження тварини оцінювали за рівнем рухової активності згідно з методиками Л. Крушинського (1991) та В. Єфремова (1990), також у п'ятибальній системі: 5 балів – найвищий рівень, 1 бал – мінімальний.

Дресирувальна підготовка собак також оцінювалася за п'ятибальною шкалою відповідно до методики Л.В. Крушинського (1990). Кожна тварина проходила індивідуальні заняття з інструктором за уніфікованою програмою під контролем досвідчених офіцерів-кінологів, які виставляли оцінки. Після кожного заняття фіксували рівень сформованості необхідних навичок, а загальна оцінка дресированості визначалася як середнє арифметичне значення балів за весь період навчання.

Оцінювання працездатності службових собак здійснювали за методикою Г.В. Балабанова та Л.В. Булої (2003), що дозволяє проводити дослідження в умовах, наближених до реальної роботи на контрольно-пропускних пунктах. Ця методика забезпечує кількісну оцінку комплексу чинників працездатності за шестизначним цифровим кодом. Оцінювання здійснювали за шістьма критеріями:

1. рівень диференціювання;
2. активність і зацікавленість у пошуку;
3. характер і системність пошукових дій;
4. висота пошуку;
5. кількість виявлених схованок;
6. якість позначення об'єкта.

У структурі поголів'я розплідника представлені собаки порід спанієль та німецька вівчарка. Інформацію щодо динаміки їх чисельності наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Поголів'я собак у розпліднику

Породи	Рік		
	2022	2023	2024
Спанієль			
Кобелі	3	4	3
Суки	4	3	2
Німецька вівчарка			
Кобелі	2	3	3
Суки	4	3	3
РАЗОМ	13	13	11

У структурі поголів'я переважають спанієлі, кількість яких у 2022–2023 роках становила по 7 особин, а у 2024 році зменшилася до 5. Серед них:

- кількість кобелів спанієлів у 2022 році становила 3, у 2023 році зросла до 4, а у 2024 році знову знизилася до 3;
- кількість сук спанієлів у 2022 році була 4, у 2023 році — 3, а у 2024 році — 2.

Щодо німецьких вівчарок, спостерігається незначне зниження загальної чисельності з 6 особин у 2023 році до 5 у 2024 році (у 2022 — також 6). Зокрема:

- кобелів у 2022 році було 2, у 2023 — 3, у 2024 — 2;
- сук — відповідно 4, 3 і 3.

Загальна кількість собак у розпліднику залишалася сталою у 2022 і 2023 роках — по 13 голів, але у 2024 році зменшилася до 11.

Утримання собак у розпліднику Житомирського обласного осередку «Полісся» ВГО «Кінологічна спілка України»

У розпліднику створено належні умови для утримання службових собак, зокрема порід спанієль та німецька вівчарка, відповідно до вимог чинного ветеринарно-санітарного законодавства України та нормативів кінологічної служби.

Собаки розміщені в індивідуальних вольєрах, що забезпечують їх безпечне та комфортне перебування (рис. 2.2). Вольєри облаштовані захищеними від опадів та вітру навісами, підлога виконана з водонепроникного матеріалу, що полегшує санітарну обробку. У кожному вольєрі є будка з теплоізоляцією для відпочинку тварини в холодну пору року.

Рис. 2.2. Вольєри для утримання собак

Щоденний вихід собак проводиться в спеціально облаштованих майданчиках для активного руху, дресирування та соціалізації тварин. Для забезпечення фізичного та психоемоційного стану собак у розпліднику впроваджено режим дресирувальних занять відповідно до методик підготовки службових тварин.

Харчування собак є збалансованим, організоване за графіком із урахуванням віку, породи, фізіологічного стану та навантаження. Для поїлок

використовується автоматичне або ручне подання води, що гарантує постійний доступ до свіжої води.

Собаки проходять ветеринарний нагляд, включаючи планові вакцинації, дегельмінтизацію та моніторинг загального стану здоров'я. Особлива увага приділяється профілактиці захворювань, дотриманню режиму карантину при надходженні нових тварин і регулярній дезінфекції приміщень.

Загалом, система утримання у розпліднику відповідає сучасним вимогам до підготовки службових собак і спрямована на збереження високих робочих якостей тварин.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здатність до навчання у собак значною мірою залежить від їх породних особливостей. У розпліднику під час відбору тварин для дресирування перевага надається собакам породи німецька вівчарка, які зарекомендували себе як найбільш придатні до службової підготовки (рис. 3.1). Так, протягом останніх трьох років 60% від загальної кількості тварин, які успішно пройшли курс дресирування, становили саме німецькі вівчарки. Решта 40% припадала на собак інших десяти порід, що свідчить про порівняно нижчий рівень їх залучення до навчального процесу.

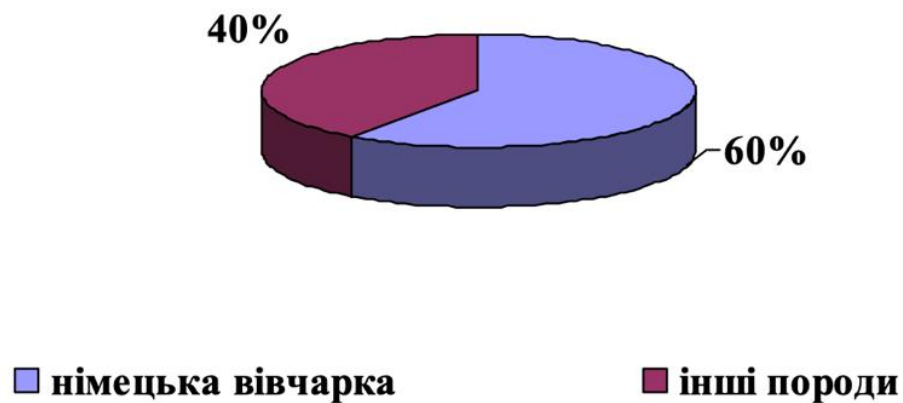

Рис 3.1. Структура порід собак у розпліднику

У ході дослідження було проаналізовано середній рівень дресированості службових собак залежно від їх породної належності (рис. 3.2). Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою. Отримані результати свідчать про наявність міжпородних відмінностей у здатності до засвоєння дресирувальних навичок.

Найвищий ступінь дресированості продемонстрували англійські спаніелі – у середньому 3,39 бала, що свідчить про високу здатність цієї породи до навчання та адаптації у службових умовах. Дещо нижчі, але також високі

показники зафіксовано у німецьких вівчарок – 3,35 бала та американських спанієлів – 3,32 бала.

Золотисті ретрівери продемонстрували посередні результати – 3,25 бала, що може вказувати на потребу у використанні спеціальних методів навчання для досягнення ефективності в дресируванні.

Найнижчий середній бал встановлено у ротвейлерів – 3,12, що свідчить про порівняно меншу адаптивність цієї породи до запропонованих методик підготовки. Варто зазначити, що інші породи, включені до вибірки, мали середній бал 3,2, що також свідчить про обмежені можливості для ефективного навчання у межах розглянутої програми.

Таким чином, результати оцінювання підтверджують доцільність пріоритетного використання англійських спанієлів та німецьких вівчарок у службовій діяльності, зокрема в напрямку пошукової роботи.

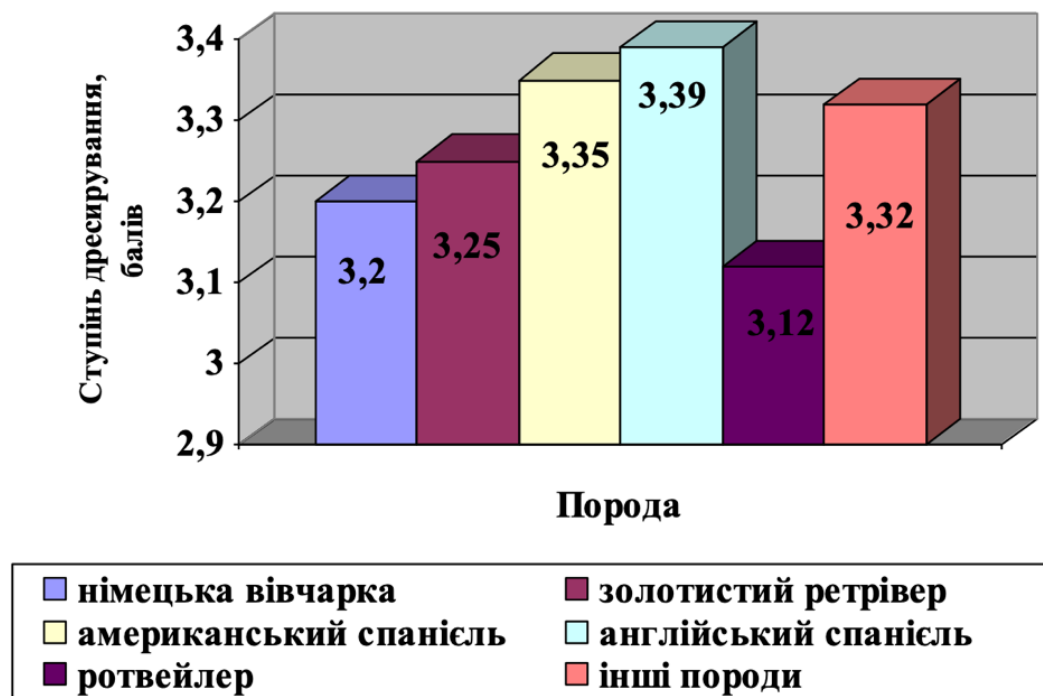

Рис. 3.2. Оцінка дресирування собак різних порід, балів
(за п'ятибальною шкалою)

У межах дослідження було проведено порівняльний аналіз впливу статі на ступінь дресированості службових собак за кількома показниками (рис. 3.3).

Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою за такими критеріями: активність і зацікавленість у пошуку, висота пошуку, позначення, ступінь збудження, характер і система пошуку, кількість виявлених закладок та сила нервової системи.

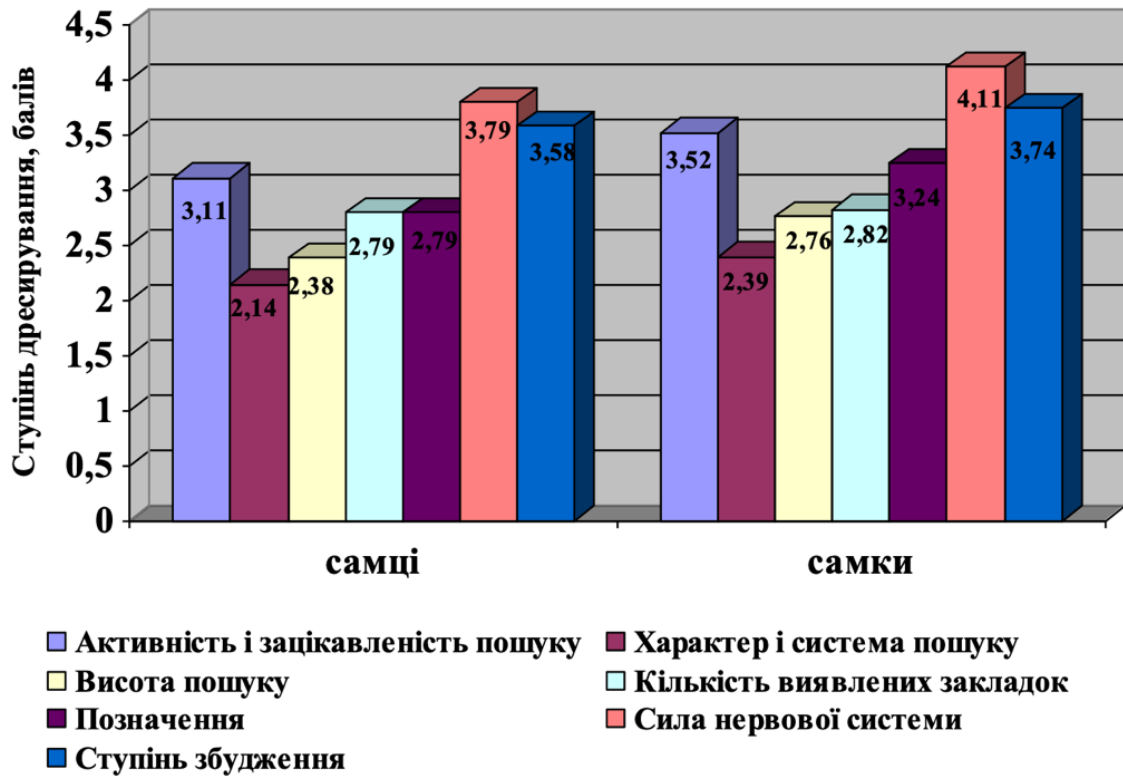

Рис. 3.3. Оцінка дресирування сук і кобелів
(за п'ятибальною шкалою)

За отриманими результатами встановлено, що самиці продемонстрували вищі показники дресированості у більшості досліджуваних компонентів.

Зокрема, найвищі бали самки отримали за силу нервової системи – 4,11, що істотно перевищує аналогічний показник у кобелів – 3,79. Також самки мали кращі результати за характер і систему пошуку (3,74 проти 3,58), кількість виявлених закладок (3,24 проти 2,79) та висоту пошуку (2,76 проти 2,29). Показники позначення та активності пошуку у самців і самок були близькими (3,52 проти 3,11 та 3,35 проти 3,08 відповідно). За ступенем збудження, різниця між самцями (2,79) та самками (2,82) була незначною.

Таким чином, самки в середньому краще реагують на дресирування, демонструючи вищу стабільність поведінки, системність пошуку та емоційну врівноваженість. Це дає підстави вважати їх більш перспективними у певних напрямках службової діяльності, зокрема – у пошуковій службі, де важливі витримка та точність.

На рисунку 3.4 відображено частку правильних спрацьовувань собак різного віку під час вибірки джерел запаху наркотичних речовин і зброї. Оцінка проводилася у відсотках вірних дій тварин за результатами виконання завдань після проходження курсу дресирування.

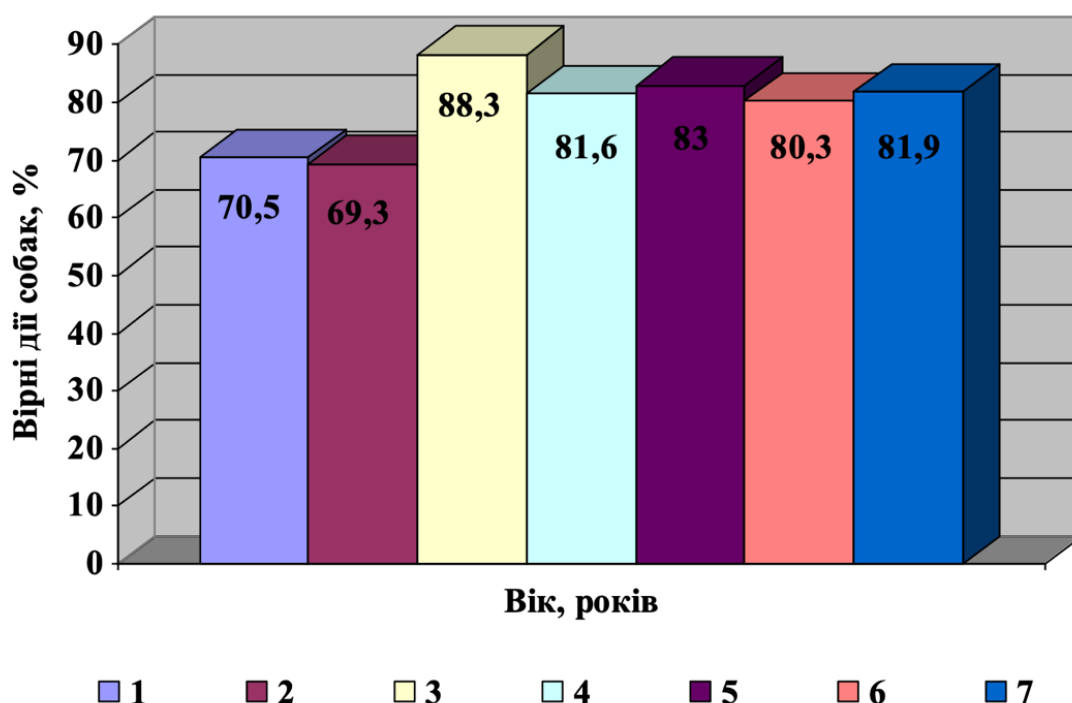

Рис. 3.4. Ефективність роботи собак різного віку під час вибірки джерела запаху наркотичних речовин та зброї (у відсотках правильних спрацьовувань)

Найнижчі показники ефективності спостерігалися у собак віком 1 та 2 роки — 70,5% та 69,3% відповідно. Це може свідчити про ще не до кінця сформовані навички пошуку та недостатній досвід у реальних умовах.

Натомість найвищу ефективність продемонстрували собаки віком 3 роки — 88,3% правильних дій, що свідчить про оптимальне поєднання фізичної активності, нервової стабільності та набутих дресирувальних навичок.

Собаки віком 4, 5 та 6 років також показали високі результати: 4 роки — 81,6%, 5 років — 83%, 6 років — 80,3%. Семирічні собаки продемонстрували результат 81,9%, що свідчить про збереження достатньої ефективності навіть на пізнішому етапі служби.

Отримані дані дозволяють зробити висновок, що найбільш ефективними для виконання службових пошукових завдань є собаки у віці від 3 до 6 років, тоді як у більш молодих тварин потрібен додатковий час для досягнення оптимального рівня підготовки.

Дослідження показали, що ступінь збудливості нервової системи собак суттєво впливає на їхню здатність до пошуку та позначення закладок (табл.3.1).

Собаки з високою збудливістю продемонстрували найкращі показники ефективності: найвищий відсоток успішного позначення закладок — $54,2 \pm 1,79\%$, найнижчий відсоток відмови від роботи — $52,4 \pm 8,91\%$. Однак час пошуку був дещо більшим — $19,3 \pm 1,3$ хв.

Тварини з помірною збудливістю показали дещо нижчу продуктивність: позначення — $48,6 \pm 1,92\%$, відмова від роботи — $72,8 \pm 6,92\%$, час пошуку — $15,2 \pm 1,0$ хв, тобто значно швидше, але з меншою точністю.

Собаки з низьким рівнем збудливості мали найгірші показники: лише $41,2 \pm 1,22\%$ успішних позначень, найвищий відсоток відмов — $82,1 \pm 8,42\%$, середній час пошуку — $15,2 \pm 1,3$ хв.

Собаки з найвищим ступенем збудливості працювали швидко ($16,1 \pm 0,08$ хв), але мали високий рівень відмови від роботи — $83,0 \pm 6,81\%$, що свідчить про емоційну нестабільність. Частка успішних позначень становила $48,2 \pm 1,28\%$.

Найкращі результати щодо ефективності роботи показали собаки з високим, але не максимальним рівнем збудливості, які поєднують помірну витривалість, стабільну психіку та точність у діях. Це дозволяє вважати даний

тип нервової діяльності оптимальним для службового використання у пошукових завданнях.

Таблиця 3.1

Результати роботи собак з різним ступенем збудливості нервової системи

Показник	Збудливість нервової системи			
	низький	помірний	високий	найвищий
n	2	4	3	3
Час пошуку закладки, хв.	15,2±1,3	15,2±1,0	19,3±1,3	16,1±0,08
Відсоток відмовлення від роботи, %	82,1±8,42	72,8±6,92	52,4±8,91	83,0±6,81
Частота успішних позначень закладок, %	41,2±1,22	48,6±1,92	54,2±1,79	48,2±1,28

У таблиці 3.2 наведено результати порівняльного аналізу чотирьох найпоширеніших методів дресирування службових собак: смакозохочувального, механічного, контрастного та оперантного. Основними критеріями оцінки були тривалість навчального процесу (у днях) і наявність характерних недоліків, таких як відмова від роботи, пасивна поведінка, нервозність, обмеження умов виробки рефлексів і чутливість до кліматичних факторів.

Порівняльна характеристика: Оперантний метод виявився найефективнішим: найменша тривалість дресирування — $81 \pm 2,2$ дні; відсутність виражених недоліків за всіма критеріями; високий рівень адаптивності та стабільності результатів.

Контрастний метод також показав досить високу ефективність: тривалість — $131 \pm 3,1$ дня; має деякі обмеження, зокрема — вразливість до кліматичних умов та обмеження у виробці умовних рефлексів.

Таблиця 3.2

Оцінка ефективності застосування різних методів дресирування службових собак для пошукової діяльності ($M \pm m$)

Метод	n	Тривалість, днів	Недолік				
			Відмовлення від	Пасивна поведінка	Нервозність	Виробка не усіх умовних рефлексів	Кліматичні фактори
Смакозаохочувальний	4	173±4,9	+	+	-	+	+
Механічний	5	194±6,1	+	+	+	-	+
Контрастний	3	131±3,1	-	+	+	-	+
Оперантний	5	81±2,2	-	-	-	-	+

Смакозаохочувальний метод: тривалість дресирування — 173±4,9 дня; відзначався високим рівнем пасивної поведінки, нервозності, а також впливом кліматичних факторів.

Механічний метод виявився найменш ефективним: найдовша тривалість навчання — 194±6,1 дня; супроводжувався усіма можливими недоліками, включно з відмовою від роботи, пасивністю, нервозністю та низькою ефективністю за несприятливих умов.

Найефективнішим з аналізованих виявився оперантний метод, який у 1,6–2,5 рази швидше забезпечує виробку необхідних навичок без проявів небажаної поведінки. Він є найбільш доцільним для використання у підготовці службових собак для пошукової діяльності.

На рис. 3.5 представлено порівняльну характеристику методів дресирування службових собак за показником тривалості підготовки (у днях) та

кількістю втрачених додаткових робочих днів, пов'язаних із затримкою введення тварин у практичну службу.

Контрастний метод дав змогу завершити підготовку за 130 днів, що дозволяє значно зменшити затрати часу на дресирування.

Оперантний метод продемонстрував найкращі показники ефективності — лише 80 днів тривала дресирувальна підготовка. У цьому випадку втрати додаткових робочих днів відсутні, що дозволяє найбільш ефективно використовувати ресурс службових собак.

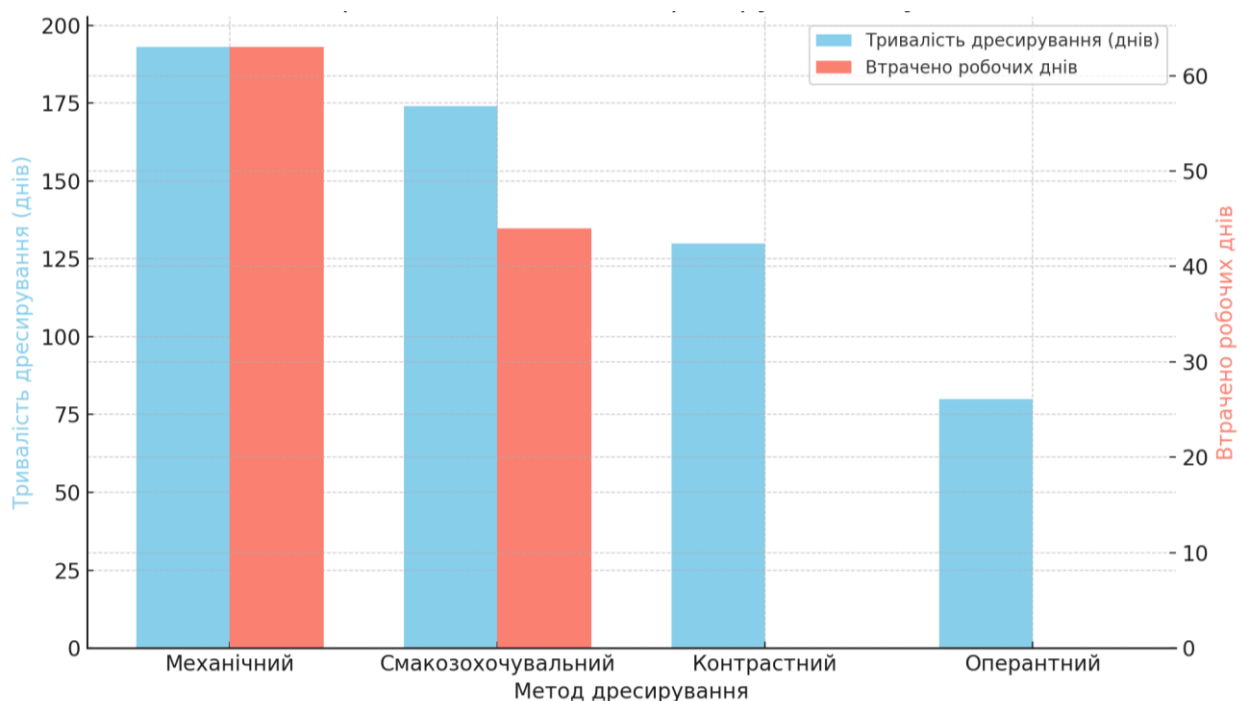

Рис. 3.5. Ефективність методів дресирування собак

Найбільш економічно доцільними методами підготовки розшукових собак є оперантний та контрастний. Їх застосування дозволяє істотно скоротити терміни дресирування та оперативно залучати тварин до виконання службових завдань. Це робить їх переважними у використанні для служб кінологічних підрозділів.

ВИСНОВКИ

1. Породна належність впливає на здатність до дресирування: найкращі результати досягнуто у англійських спанієлів (3,39 бала) та німецьких вівчарок (3,35 бала), що свідчить про їх високу придатність до службового використання, особливо в пошуковій діяльності.
2. Статева належність також має значення: самки у середньому продемонстрували вищу дресированість, кращу витримку, системність пошуку і стабільність нервової діяльності, що робить їх більш ефективними у точних пошукових завданнях.
3. Віковий фактор суттєво впливає на ефективність роботи: найвищі результати продемонстрували собаки віком 3–6 років (до 88,3% правильних спрацьовувань), тоді як молодші тварини потребують додаткового часу для адаптації.
4. Тип вищої нервової діяльності значно впливає на роботу собак: найвищу ефективність (54,2% успішних позначень) продемонстрували собаки з високим, але не надмірним ступенем збудливості.
5. Найбільш ефективним методом дресирування виявився оперантний метод – з найкоротшим терміном підготовки ($81 \pm 2,2$ дня) і відсутністю негативних поведінкових реакцій. Найгірші результати зафіксовано у механічного методу – $194 \pm 6,1$ дня та численні недоліки.
6. Економічна ефективність дресирування підтверджує доцільність використання оперантного методу: він дозволяє уникнути втрат робочого часу, які при використанні механічного методу сягають 63 днів.
7. Рекомендується для підготовки службових собак пошукового профілю пріоритетно використовувати англійських спанієлів і німецьких вівчарок, віддавати перевагу самкам з оптимальним рівнем збудливості нервової системи у віці 3–6 років, впроваджувати оперантний метод дресирування як основний, а механічний метод — виключити або обмежити через його низьку ефективність і високі втрати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко В. Д., Мазепа В. Г., Хоєцький П. В. Мисливська кінологія: підручник. Львів: Афіша. 2020. 160 с.
2. Була Л. В., Свисенко С. В., Павленко Ю. М. (2022) Оцінка собак різних порід за показниками робочих якостей на змаганнях з національної програми підготовки «Сторожний собака». Вісник Сумського національного аграрного університету Серія: «Тваринництво». 2022. 4 (47). С. 191-197.
3. Була Л.В. Оцінка службових собак, які дресируються по пошуку наркотичних засобів та зброї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук : 06.02.01. с. Чубинське Київської області, 2009. 20 с.
4. Бурлака В. А., Горальський Л. П., Засекін Д. А. та ін. Кінологія: утримання, годівля, дресирування собак: підручник. Житомир: ЖНАЕУ. 2013. 512 с.
5. Висоцький В. Методичні вказівки по підготовці собак по комплексу охороннозахисних програм «Відсіч» («Собака супроводу» 1 і 2, «Охоронна собака» А і Б, «Караульна служба») <https://varlay.com.ua/index.php?idname=22var83>
6. Гайдук С. В. Основи дресирування, гігієни та годівлі службових собак: навчальний посібник. Київ. 2017. 176 с.
7. Гиль М. І., Коновалов О. В., Агапова Є. М., Сусол Р. Л. Дресирування собак: навчальний посібник. Одеса: ОДАУ. 2010. 296 с.
8. Гігієна та годівля собак / М. О. Захаренко та ін. Житомир : Євенок О.О., 2010. 165 с.
9. Давидов Д.О., Лісогурська Д.В., Лавринюк О.О., Фурман С.В., Лісогурська О.В., Борщенко В.В., Кобернюк В.В., Кочук-Ященко О.А., Новацький А.О. Біологічні особливості та здатність до навчання собак службових порід німецька вівчарка і бельгійська вівчарка. **Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки. 2025. № 139, Ч. 1. С. 199-205.** doi: <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.139.1.26>

10. Орлов А.Л. Спеціальний курс дресирування / А.Л. Орлов. П.: Барс, 1992. – С. 308-313.
11. Основи дресирування службових собак : навч. посіб. / О.В. Виноград та ін. Хмельницький : В-во Націон. акад.Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2007. 355 с.
12. Підготовка мінно-розшукових собак та варткових (сторожових) собак кінології Збройних Сил України: настанова. 2025. Київ: ЦУЛ. 24 с.
13. Сучасна кінологія: стан, проблеми, перспективи : зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 24-25 трав. 2023 р. Харків : 2023. Режим доступу: <https://biotechuniv.edu.ua/nauka/konferentsiyi>
14. Утримання та догляд собак / М. О. Захаренко та ін. Київ : ТОВ «Центр поліграфії» КОМПРИНТ», 2016. 457 с.
15. Batt, L. S., Batt, M. S., Baguley, J. A., & McGreevy, P. D. (2008). The Effects of Aversive-Based Training Methods on the Welfare of Domestic Dogs. *Journal of Veterinary Behavior*, 3(1), 1–12. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.646022/full>
16. Batt, L. S., Batt, M. S., Baguley, J. A., & McGreevy, P. D. (2008). The Effects of Aversive-Based Training Methods on the Welfare of Domestic Dogs. *Journal of Veterinary Behavior*, 3(1), 1–12. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.646022/full>
17. Behaviour and Personality Assessment in Dogs (BPH) [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Behaviour_and_Personality_Assessment_in_Dogs_\(BPH\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Behaviour_and_Personality_Assessment_in_Dogs_(BPH))
18. Bray, E. E., Otto, C. M., & Udell, M. A. R. (2019). Enhancing the Selection and Performance of Working Dogs. *Frontiers in Veterinary Science*, 6, 70. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.644431/full>
19. Bray, E. E., Otto, C. M., & Udell, M. A. R. (2019). Enhancing the Selection and Performance of Working Dogs. *Frontiers in Veterinary Science*, 6, 70. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.644431/full>

20. Burch, M. & Ljungren, M. What is Temperament? [Электронный ресурс] / M. Burch, M. Ljungren // American Kennel Club. – Режим доступа: <https://www.akc.org/akctemptest/what-is-temperament/>
21. Burghardt Walter F. Behavioral considerations in the management of working dogs. *Veterinary Clinics Of North America Small Animal Practice*. 2003. Vol 33, № 2. P. 417–446.
22. China, L., Mills, D. S., & Cooper, J. J. (2020). The Animal Welfare Science of Working Dogs: Current Perspectives on Selection, Training, Behavior, and Welfare. *Frontiers in Veterinary Science*, 7, 666898. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.666898/full>
23. China, L., Mills, D. S., & Cooper, J. J. (2020). The Animal Welfare Science of Working Dogs: Current Perspectives on Selection, Training, Behavior, and Welfare. *Frontiers in Veterinary Science*, 7, 666898. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.666898/full>
24. Jones A.C., Gosling S.D. Temperament and personality in dogs (*Canis familiaris*): A review and evaluation of past research. *Appl Anim Behav Sci* 2005. Vol 95. P. 1–53.
25. Jones, A. C., Gosling, S. D. Temperament and personality in dogs (*Canis familiaris*): A review and evaluation of past research [Электронный ресурс] / A. C. Jones, S. D. Gosling // Applied Animal Behaviour Science. – Режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168159105000997>
26. Methods of behavioral testing in dogs: a scoping review and practical guide [Электронный ресурс] // *Frontiers in Veterinary Science*. – Режим доступа: <https://www.frontiersin.org/journals/veterinary-science/articles/10.3389/fvets.2024.1455574/full>
27. Ostrander Elaine A, Giger Urs, Lindblad-Toh Kerstin. The dog and its genome. Cold Spring Harbor Laboratory Press; Cold Spring Harbor, NY: 2006.
28. Seliukov V. General principles of cynological support of law enforcement activity. *Sciences of Europe*. 2020. Vol 5, № 53. P. 39-43

29. Serpell, J. A., & Duffy, D. L. (2014). Dog Training Methods: Their Use, Effectiveness and Interaction with Behaviour and Welfare. *Applied Animal Behaviour Science*, 155, 1–9. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/261106650_Dog_training_methods_Their_use_effectiveness_and_interaction_with_behaviour_and_welfare
30. Serpell, J. A., & Duffy, D. L. (2014). Dog Training Methods: Their Use, Effectiveness and Interaction with Behaviour and Welfare. *Applied Animal Behaviour Science*, 155, 1–9. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/261106650_Dog_training_methods_Their_use_effectiveness_and_interaction_with_behaviour_and_welfare
31. Serpell, J. A., & Duffy, D. L. (2016). Service Dog Temperament Versus Behaviour: What to Measure and Why. *Journal of Animal Behavior Consulting*, 1(1). Retrieved from <https://journal.iaabcfoundation.org/service-dog-temperament/>
32. Serpell, J. A., & Duffy, D. L. (2016). Service Dog Temperament Versus Behaviour: What to Measure and Why. *Journal of Animal Behavior Consulting*, 1(1). Retrieved from <https://journal.iaabcfoundation.org/service-dog-temperament/>
33. Serpell, J. A., & Duffy, D. L. Service Dog Temperament Versus Behaviour: What to Measure and Why [Электронный ресурс] / J. A. Serpell, D. L. Duffy // Journal of Animal Behavior Consulting. – Режим доступа: <https://journal.iaabcfoundation.org/service-dog-temperament/>
34. Standard NATO AMedP-8.4 Ed.: B URL: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/apdetails.html?APNo=2048&LA=EN> 10. Statutes of the FCI. URL: <http://www.fci.be/medias/FCI-REG-STA-en-10585.pdf>
35. Svartberg, K., Forkman, B. Personality traits in the domestic dog (*Canis familiaris*) [Электронный ресурс] / K. Svartberg, B. Forkman // *Applied Animal Behaviour Science*. – Режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168159102001211>
36. Temperament / Personality / Behavior: What can I change and what can I not? [Электронный ресурс] // Top Dog Country Club. – Режим доступа:

<https://topdogcountryclub.com/blog/temperament-personality-behavior-what-can-i-change-and-what-can-i-not/>

37. Temperament Assessment Algorithm in Dogs [Электронный ресурс] // PubMed Central. – Режим доступа: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8908977/>

38. Temperament Test for Dogs: A Guide for Dog Daycare Owners [Электронный ресурс] // Gingr. – Режим доступа: <https://www.gingrapp.com/blog/temperament-test-for-dogs>

39. Tests to Predict Puppy Temperament and Personality [Электронный ресурс] // The Spruce Pets. – Режим доступа: <https://www.thesprucepets.com/puppy-temperament-testing-2804631>

40. Tomkins L.M., Thomson P.C., McGreevy P.D. Behavioral and physiological predictors of guide dog success. J Vet Behav. 2011; Vol 6. P. 178–87.

41. Weiss Emily, Greenberg G. Service dog selection tests: Effectiveness for dogs from animal shelters. Applied Animal Behaviour Science. 1997. Vol 53, № 4. P. 297–308.